

Meraklılık ve Evliya Çelebi

Öykü
Esra Çelik

Resimler
Banu Sığrar

Altı öykü kitabından oluşan, Etik Kitaplar Dizisi Projesi, çeşitli aşamalarda aşağıda isimleri verilen kişilerin destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Onların katkıları olmadan bu proje sonlanamazdı. Kendilerine, etik bilinç-
lenme konusunda büyük yararlar sağlayacağına inandığımız bu kitaplara verdikleri katkılar nedeniyle çok
teşekkür ederiz.

Projenin başlangıç aşamasında görev alan ODTÜ öğretim üyelerinden;
Feride Acar, Seçil Akgün, Füsun Akkök, Sencer Ayata, Akın Ergüden, Nezih Güven, Olcay İmamoğlu,
Güneş Müftüoğlu, Bengi Öner, Canan Özgen, Eyüp Özveren, Erol Sayın, İsembike Togan ve
Fatoş Yarman Vural

Öykü Yarışması Seçici Kurulunda yer alan;
Servet Bal, Mübeccel Gönen, Serpil Ural, Canan Özgen

İllustrasyon Yarışması Seçici Kurulunda yer alan;
Mürşide İcmeli, İsmail Kaya, Filiz Şenler, Canan Özgen, Serpil Ural

Projenin MEB tarafında desteklenmesinde büyük katkıları olan eski MEB müsteşarı;
Bener Cordan

MEB Müsteşar yardımcısı, eğitimci ve şair
Hüseyin Acar

Projeye başından itibaren manen büyük destek veren ve takipçisi olan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri;
Kemal Nehrozoğlu

ISBN 975-8602-35-0

Öykü: Esra Çelik

Resimler: Banu Sıçrar

Tasarım: Gökhan Okur

CTP: X Repro

Baskı: X Matbaası

Adres: ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi (UEAM) Başkanlığı 06531 Balgat, Ankara

Bu öykü, çok meraklı bir çocuk olan Evliya Çelebi'yle ilgilidir. Öykü onun yaşamındaki önemli olaylara dayandırılmıştır. Evliya Çelebi'yle ilgili tarihsel bilgiler kitabın sonunda yer almaktadır.

“Yeter artık, bıktım senin yaramazlıklarından!” diye bağırarak içeri girdi Çelebi’nin annesi. O kadar kızmıştı ki, yüzü kızarmış ve dev bir domatese benzemişti. Başka zaman olsa Çelebi katıla katıla gülerdi bu duruma. Ama şimdi gülemeyecekti. Çünkü eğer gülerse annesi daha da kızabilirdi. Sustu ve annesinin vereceği cezayı bekledi.

Peki neydi annesini böylesine kızdıran olay? Çelebi biraz önce yine meraklılığı nedeniyle büyüklerin hoşlanmayacağı bir şey yapmıştı. İşte bu yüzden kaçıp bir farenin deliğine saklansa bile, annesinin kendisini bulup, cezalandıracağını biliyordu. Hem Çelebi böyle bir durumda asla kaçmazdı. Çünkü o, meraklılığı uğruna yaptığı her şeyi savunacak kadar cesurdu. Bu, tüm tehlikeleri göze alıp, Padişah’ın kavuğunun altına bakmak olsa bile...

Bu da nereden çıktı demeyin. Çelebi her şeyi ama her şeyi merak eder, öğrenmek isterdi. Ne zamandır Padişah'ın o koskocaman kavuğu niçin taktığını merak edip duruyordu. Aklında bin tane soru vardı ve hepsinin yanıtlarını öğrenmeliydi:

- Acaba Padişah o koca şeyi neden takıyordu?
- Kavuğun altında değerli bir şey mi saklıyordu?
- Öyle ise bu değerli şey ne olabilirdi?
- Yoksa Padişah kavuğunun altına en sevdiği şekerleri mi saklıyordu?

Padişah her öğle yemeğinden sonra tahtına kurulur, kocaman göbeğini hoplata hoplata uyurdu. O kadar derin uyurdu ki, kimse onu kolay kolay uyandıramazdı. İşte tam bu sırada, Çelebi Padişah'ın tahtına tırmanacak ve kavuğunu kaldırıp, kavuğun altında ne olduğunu öğrenecekti. Çelebi o günkü öğle yemeğini sabırsızlıkla bekledi. Yemekten sonra, Padişah'ı izledi ve Padişah'ın tahtına kurulup uyumasını bekledi. Sonra yavaşça tahta tırmandı. Çelebi o kadar heyecanlanmıştı ki, kalbi küt küt atıyordu. Ellerini yavaşça kavuğa doğru uzattı ve kavuğu kaldırdı.

Aaaaa! O da ne? Kavuğun altı bomboştu. Çelebi hayal kırıklığına uğramıştı. Orada mutlaka bir şeyler olmalıydı. Bu düşünceyle Padişah'ın saçlarının arasını karıştırmaya başladı. Ama boşuna! Görebildiği tek şey Padişah'ın siyah saçlarıydı, Çelebi kavuğun sağına, soluna, altına, üstüne, her yerine iyice baktı. Ama hiçbir şey bulamadı. O böyle şaşkınlıkla kavuğa bakarken, Padişah uyanıverdi. Kendi kavuğunu küçük bir çocuğun elinde görünce çok şaşır-

“Nöbetçileeeeer!”, diye bağırdı hiddetle. “Kim bu çocuk? Onu derhal annesine götürün! Aynı şeyi bir kez daha yaparsa, onu saraydan kovmak zorunda kalacağımı da annesine söyleyin!”

İşte Çelebi'nin annesini bu kadar kızdıran olay buydu. Olay, çok kısa bir sürede bütün sarayda duyuldu. Tabii olayı ilk duyanlardan biri de Çelebi'nin annesi olmuştu ve şimdi Çelebi'ye bir ceza verecekti.

Annesi Çelebi'ye kızgınlıkla bağırmaya devam etti:

– Bakmadığın, görmediğin bir Padişah'ın kavuğunun altı kalmıştı. Onu da gördün artık! Şimdi sana öyle bir ceza vereceğim ki, sen de uslu bir çocuk olmayı öğreneceksin. İki gün boyunca atlar ve eşeklerle birlikte ahırda kalacaksın! Ama hayır, sana iki gün yetmez. Aklın başına gelinceye kadar orada kalacaksın!

Annesi Çelebi'yi kolundan tuttuğu gibi sarayın bahçesindeki ahıra götürdü ve ahırın kapısını sürgüledi. Ahırın bekçisini de oğlunu dışarıya çıkarmaması için uyardı.

İyi ama bu Çelebi için bir ceza değildi ki! Burası Çelebi'nin daha önce hiç görmediği ve merak ettiği bir yerdi. Burada keşfedilmeyi bekleyen öyle çok şey vardı ki! Çelebi'nin bunları araştırmak için bir sürü vakti olacaktı. Çelebi'nin babası sarayda kuyumcubaşıydı. Babası mesleği dolayısıyla pek çok yeri gezmiş, bir çok insanla tanışmıştı. Babası Çelebi'ye gezdiği yerleri ve tanıdığı insanları anlatır, Çelebi de bunları bir masalı dinliyormuşçasına büyük bir keyif alarak dinlerdi. Çelebi'nin babasının bir defteri vardı. Gezip gördüğü yerler hakkında öğrendiklerini bu deftere yazardı. Böylece geri döndüğünde çevresindekilere hiçbir şeyi unutmadan kolayca anlatabilirdi.

Küçük Celebi' de yanında babası gibi küçük bir defter taşıyordu. Yeni öğrendiği yazıyla defterini dolduruyordu. Celebi'nin ilk işi cebinde taşıdığı günlüğünü çıkartıp, başına gelen son olayları ayrıntısıyla yazmak oldu. Celebi günlük tutmayı çok sevdi. Ne zaman yeni bir şey öğrense hemen günlüğüne yazardı. Sonsuz merakı yüzünden hergün yeni bir şeyler öğrendiği için, günlüğüne hergün yazması gerekiyordu. Bu günlük onun derdlerini, bilgilerini, kısacası her şeyini paylaştığı en yakın arkadaşıydı.

Annesi Celebi'yi ahıra kapatalı iki gün olmuştu. Ahırın bekçisi ona yemek getirdiğinde, kısa konuşmalar yapıp ona öğütler veriyor, bu küçük çocuğa verilen cezayı fazla buluyordu.

Celebi'nin ahırdaki ilk iki günü çok güzel geçmişti. Celebi ahırdaki her şeyi tek tek incelemiş ve bunları günlüğüne yazmıştı.

Üçüncü gün sabah uyandığında, "ahırdaki her şeyi araştırdım, bugün canım sıkılacak galiba" diye düşünürken ahırdaki eşeklerden biri;

– Aiii, Aiii, diye sesler çıkardı. Celebi çok şaşırılmıştı. Kendi kendine,

– Herhalde bu eşek de benim gibi sıkılmış, diye söylendi.

Daha sonra “belki bu eşekle arkadaş olabilirim”, diye düşündü ve eşeğe seslendi.

– Hey eşek! Beni duyuyorsan kulaklarını salla!

Eşek:

– Aiiiii, Aiiiii, diye yanıt verdi. Bu arada kulaklarını da salladı galiba ya da Celebi’ye öyle geldi.

– Senin adın ne? diye sordu, Celebi eşeğe. Eşek kulaklarını salladı.

– Anladım, dedi Celebi. Senin adın Uzunkulak değil mi!

– Aiii, Aiii...

Çelebi böyle konuşa dursun Uzunkulak yavaş yavaş ahırın kapısına doğru ilerledi.

– Demek sen de sıkıldın ve dolaşmak istiyorsun, dedi Çelebi Uzunkulak’a.

– Aslında bu çok iyi bir fikir!

Yaptığı yaramazlık karşısında kendisine verilen cezayı çoktan unutmuştu. Hem daha önce hiç, bir eşekle birlikte dolaşmamıştı. Böyle bir fırsatı kaçıramazdı. Hemen Uzunkulak’ın sırtına bindi. Kapının sürgüsüne ulaşır, sürgüyü çekti. Kapı açılıverdi!

Böylece Çelebi ve Uzunkulak oradan uzaklaştılar. Bekçi onları görmüş ama görmezden gelmişti. Etrafı gezmeye, her şeyi meraklı gözlerle incelemeye başladılar. Bu arada Çelebi, bu yeni arkadaşına kendisini anlatıyordu:

– Dinle Uzunkulak, ben en çok soru sormaktan, yeni bir şeyler öğrenmekten hoşlanırım. Bu yüzden bana meraklı diyorlar. Büyüdüğümde tüm dünyayı gezeceğim ve bilmediğim bir şey kalmayacak, sonra da bütün öğrendiklerimi günlüğüme yazacağım. Belki seni de yanımda götürürüm, ne dersin?

O sırada, Çelebi, havanın kararmaya başladığını fark etti ve;

– Çok geç oldu. Şimdi saraya geri dönelim. Annem beni ahıra da kapatsa, merak eder. Gelip ahıra bakar da beni bulamazsa, o zaman ne olur bilemem. Yarın tekrar erkenden kalkıp bütün şehri seninle gezelim, dedi.

İki arkadaş hava iyice kararmadan saraya dönüp, kimseye görünmeden ahıra girdiler. Uzunkulak, Çelebi ile arkadaş olduğuna öyle sevinmişti ki, kulaklarını “pata da pat pat”, kuyruğunu “çata da çat çat”, diye sallayarak kulak ve kuyruk dansı yaptı bütün gece. Ertesi sabah Uzunkulak, Çelebi’nin yanına gelip ona sevgisini kulaklarını sallayarak ve “Aii! Aii!” diye seslenerek gösterdi.

Ertesi gün iki kafadar erkenden yola çıktılar. Öncelikle pazar yerine gittiler. Orada görülecek bir sürü şey olmalıydı.

Çelebi Uzunkulak'ın sırtında, pazarı dolaşırken “Balkabağıııı. Balkabağııııı” diye bağırarak bir satıcı gördü. Bu satıcının elinde kocaman yuvarlak bir şey vardı ve bu şey tıpkı Padişah'ın kavuğuna benziyordu! Çelebi satıcının yanına yaklaştı ve sordu.

– Merhaba, elinizdeki o şey nedir acaba? Satıcı Çelebi'ye yanıt verdi:

– Balkabağı, bal, bal balııı. Çelebi'nin kafası karışmıştı:

– Bal mı? Peki bunun içindeki arılar nasıl hava alıyorlar, üzerinde hiç delik yok ki?

– Arılar hava mava almıyor. Hem ben bunun içinde arı var demedim ki, Nereden çıkardın arıyı? İlahi çocuk, sen de! dedi satıcı gülererek.

– Aaaaaa, peki balı siz mi koydunuz oraya? diye sordu Çelebi merakla.

– Ne balı çocuk!? diye yanıt verdi satıcı biraz sinirlenerek.

– Ama siz balkabağı diye bağırıyorsunuz! dedi Çelebi şaşkınlıkla.

– Tamam, balkabağı diye bağırıyorum ama içinde bal yok. Bunun adı böyle, dedi satıcı biraz daha sinirlenerek. Ama Çelebi sorularına devam etti:

– Siz neden doğruyu söylemiyorsunuz? İçinde bal olmayan bir şeyi, sanki içinde bal varmış gibi satarak neden insanları kandırıyorsunuz?

– Bana bak çocuk! Ağzını açıp bir soru daha sorarsan fena yaparım ona göre. Bak! Bunun adı balkabağı ama içinde arı da bal da yok, Tamam mı? dedi satıcı çok ama çok fazla sinirlenerek. Çelebi yine:

– İçinde bal yok da niye balkabağı diyorsunuz buna o zaman? diye sorar sormaz da, artık çileden çıkan satıcı elindeki balkabağını Çelebi'nin kafasına "paaat" diye alıverdi ve bağarmaya başladı:

– Alın bu veledi başımdaaan. Bir soru daha sorarsa delireceğim!

Çelebi satıcının kızmasına hiçbir anlam veremiyordu. Kafası da çok acımış ve şişmişti. Bu kafayla bundan sonra istese de düşünemezdi zaten. İki kafadar hemen satıcının yanından uzaklaştılar.

Saraya dönme zamanı gelmişti artık. Çelebi Uzunkulak'a:

– Anladığım kadarıyla bu balkabağı denilen şeyin içinde bal falan yok ama tadı bala benzediği için ona balkabağı diyorlar herhalde, dedi. Kızgın satıcının Çelebi'nin kafasına fırlattığı balkabağı yüzünden, Çelebi'nin kafası da tıpkı bir balkabağı gibi şişmişti.

– İşte artık benim de bir kavuğum var, diye söylendi küçük Çelebi.

Uzunkulak:

– Aiii, aiii, diyerek karşılık verdi, Çelebi'ye. Bu eşek Çelebi'nin şişmiş kafasına bakıp gülüyor muydu? Yoksa Çelebi'ye mi öyle gelmişti? Çelebi kendi kendine söylenmeye devam etti:

– Su büyükleri hiç anlamıyorum bazen. Hem çocukların büyüüp iyi ve bilgili birer yetişkin olmasını istiyorlar, hem de bir çocuk bir şeyleri merak edip de soru sorunca, kafasına balkabağı fırlatıyorlar. Eğer merak ettiklerimi öğrenmek için soru sormazsam, nasıl bilgili olabilirim ki? Ben hiç bir şey anlamıyorum bu işten! Sen anladın mı?

– Aiiii, aiiiiii...

Bu olaydan sonra iki kafadar hemen saraya döndüler. Saraya döndüler dönmesine ama Çelebi'nin annesi onun ahırda olmadığını fark etmişti ve herkesi seferber etmişti Çelebi'yi bulmaları için. Çelebi, annesini ve babasını ahırın önünde onu beklerken görünce çok korktu. Bu sefer ona verilecek cezayı düşünmek bile istemiyordu.

Oysa annesi ve babası Çelebi'yi öyle merak etmişlerdi ki, onu bulduklarına çok sevindiler. Çelebi'ye ceza vermenin de pek bir işe yaramadığını anlıyorlardı. Küçük Çelebi aslında yaramaz değildi, sadece çok meraklıydı işte. Öyle meraklıydı ki, hiç bir ceza onun merak ettiklerini öğrenmeye çalışmasına engel olamıyordu. Bu durumda yapılacak en iyi şey Çelebi'yi saray okuluna göndermek olacaktı. Çelebi'nin sonsuz merakı saray öğretmenlerini çileden çıkartacaktı belki ama Çelebi gibi meraklı bir çocuğun çok başarılı bir öğrenci olacağı da kesindi. Babası Padişah'a bu konuyu açtı, oğlunu iyi bir okula göndermek için ondan yardım istedi. Padişah Çelebi ile konuşmak istedi.

Çelebi saray okuluna gidebileceğini öğrenince çok mutlu oldu. Ancak Padişah'ın onunla konuşmak istemesi onu biraz korkutuyordu. Ne de olsa Padişah ile ilk karşılaşması pek hoş olmamıştı. Ancak Padişah Çelebi'nin, kavuğunu almasına çok kızmış gibi görünse de aslında bu meraklı ve cesur çocuğu çok da sevmişti. Padişah:

– Gel bakalım meraklı Çelebi. Sen her şeyi merak edip, öğrenmek istiyormuşsun. Çok şey biliyormuşsun. Bu yüzden başına çok şeyler geliyormuş. Sana bir soru soracağım. Eğer bilersen seni en iyi okullarda okutmak için babana yardım edeceğim, dedi. Çelebi çok sevinmişti.

– Padişah'ım, çok üzgünüm ama yaptıklarım kimseye zarar vermiyor. Sadece meraklı olduğum için soru sorup yanıtını öğrenmek istiyorum dedi. Padişah:

– Bil bakalım o zaman:
Kocaman yuvarlaktır kovani.
Tadı andırır balı.
Bu balı yapmamıştır hiçbir arı.

Çelebi:

– Aaaaa ben bunun yanıtını biliyorum, çok basiiit! diye sevinçle bağırdı. Herkes şaşkınlık içinde ona bakarken, Çelebi:

– Balkabağı, bal, bal, balll, diye bağırdı tıpkı pazardaki satıcı gibi.

Çelebinin zekası Padişah'ı etkilemişti.

– Aferin sana. Sen bu yaşta her şeyi meraklı olduğun için sorup, öğreniyorsun ve çok şey biliyorsun. Ben de senin yaptıklarını affediyorum. Artık merak ettiklerini saray öğretmenlerine sorarsın, böylece biz de senin yaramazlıklarından kurtuluruz, dedi gülerek.

Çelebi saray okulunda pek çok şey öğrendi. Ama asıl merakı coğrafya dersi idi. Diğer dünya ülkelerini merak ediyordu. 20 yaşına geldiğinde yaşadığı kent olan İstanbul'un dışına çıkmak ve her zaman merak ettiği uzak kentleri ve ülkeleri gezip görmek için hazırdu. Ailesi ile vedalaştı. Padişah'ın elini öptü, izin istedi. Padişah:

– Çelebi gez, öğren. Arada buraya uğra. Bize gördüklerini, öğrendiklerini anlat, dedi. Çelebi tabi ki sevgili dostu Uzunkulak'ı da yanına aldı. Merak ettiği yerleri görmek ve öğrenmek üzere bütün dünyayı dolaşmaya çıktı.

Gezilerini ilk önce İstanbul'un değişik yerlerine, daha sonra, Bursa, İzmit, Trabzon'a, en sonunda da Azerbaycan, Kırım, Gürcistan gibi dış ülkelere yaptı. Çok yer gezdi, çok şey gördü. Bu geziler sırasında bir çok farklı insanla tanıştı, onlarla güzel arkadaşlıklar kurdu, onlardan yeni yeni şeyler öğrendi.

Çelebi gezdiği, gördüğü yerleri, tanıdığı insanları, edindiği bilgileri tek, tek günlüğüne yazdı. Günlüğüne gittiği yerlerle ilgili öğrendiklerini yazdığı için ona “Seyahatname” adını verdi. İnsanlar ona derin bilgisi, görgüsü, ve sezgileri nedeniyle artık “Evliya Çelebi” diyorlardı. Evliya Çelebi’nin bu seyahatleri elli yıl boyunca sürdü. Bu elli yıl içinde Evliya, merak ettiği bir çok şeyi öğrenmişti. Ama merak etmenin ve öğrenmenin sonu yoktu. Uzunkulak da bu gezilerde onun yanındaydı ve onu hiç yalnız bırakmadı, her zaman ona sevgisini gösterdi.

Evliya Çelebi gezileri sayesinde çok ünlü bir gezgin oldu. Tüm ülke, neredeyse tüm dünya onu bu geziler sayesinde tanıdı ve sevdi. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi ise yüzyıllar boyunca insanlara büyük bir bilgi kaynağı oldu.

Çocuklar eğer sizin içinizde de Evliya Çelebi gibi bir öğrenme isteği ve merakı varsa ona sakın karşı koymayın ve merak ettiğiniz her şeyi ya büyüklerinize sorarak ya da araştırarak öğrenin. Unutmayın ki bilgi tüm başarıların anahtarıdır. Evliya Çelebi merak etti, öğrendi ve başardı.

Hadi siz de...

EVLİYA ÇELEBİ
(1611-1682'den sonra)

117 yaşında ölen babası Derviş Mehmet Zilli sarayın kuyumcubaşısı idi. Annesi ise sadrazam Melek Ahmet Paşa'nın akrabasıydı. Evliya Çelebi, bir süre medresede okumuş, hafız olmuş, IV. Murat zamanında saraya alınmış (1636), orada hat, müzik ve kafiye dersleri görmüş; tatlı dilli, mizah yetenekli, sevimli bir kişi olması dolayısıyla zaman zaman Padişah meclislerinde bulunmuştur. Babasından ve tanıdığı yaşlı kişilerden dinlediği serüvenler, onda uzak ülkeleri görme isteği uyandırmıştır. Önce İstanbul ve çevresini gezdikten sonra İstanbul dışı gezilere başlamıştır. Anadolu'da görev yapan çeşitli devlet adamlarının yanında çalışarak, bazı seferlere katılarak, mektup getirip götürerek imparatorluğun bir çok kentini gezmiştir. Ayrıca Azerbaycan, Gürcistan, Kafkasya, Kırım, Macaristan, Avusturya, Almanya, Hollanda, Lehistan, İsveç, Rusya, Yunanistan, Arnavutluk, ve Girit gibi yerleri dolaşmıştır. Seyahatnamesi'nin son cildinde 1682'de olan bazı olayları anlattığı için, bu tarihten sonra öldüğü sanılmaktadır. Evliya Çelebi 50 yıldan uzun süren dolaşmaları sırasında gördüğü her şeyi yazmıştır. O nedenle onun yapıtı, coğrafya, tarih, folklor, dil, etnografya, toplumbilimi ve ekonomi bilgileri açılarından önemli bir kaynak sayılmaktadır. Kitabında 17. Yüzyıl toplum yaşayışının bütün özellikleri bulunabilir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi 10 cilttir. (Evliya Çelebi'nin hayat hikayesi ansiklopediden alınmıştır)

